KAHRAMANOV, C. (1976) *Hinduşah Nahçıvani'nin "es-Sihah al-Acamiye" lüğatinden fragmentler* / Elyazmalar hazinesinde, № 3, s. 121-140.
MEMMEDOVA, M. (1972) *Katran Tebrizi'nin "Tefasir" adlı eseri* // Elyazmalar hazinesinde, № 3, s. 63-72.
MEMMEDOVA, M. (1976) *XIII-XIV Asırlarda Yaşamış Azerbaycanlı Leksikograflar* // Elyazmalar hazinesinde, № 4, s. 94 -110.
NAĞISOYLU Möhsün (2000) *Orta Asırlarda Azerbaycanda Tercüme Sanatı*, Elm. Bakü
NAĞISOYLU Möhsün (2011) *XVI Asır Azerbaycan Tercüme Eseri "Kevamilü't-Tabir"*, Elm ve Tehsil. Bakü
NAĞISOYLU Möhsün (2016) *Orta Asırlar Azerbaycan Lüğetçiliyine Bir Bakış,* AMEA Dilçilik İnstitutunun Eserleri, №1, s. 5-18.
NAHÇİVANİ, Hinduşah (1993) *"es-Sihah al-Acamiye",* (Giriş, elmi-tenkitli metin, ilave, sözlük dr.
SEYİD AHMED CEMALEDDİN İBN MÜHENNA (2008) *Hilyetü'l-İnsan ve Helbetü'l-Lisan*, (Tercüme, yayına hazırlayan, kayd ve şerhlerin müellifi: Tofik Hacıyev). BSU Yayınları, Bakü
SİHAH-OL-ECEM (1361) *Be-ehtemam-e Golamhoseyn Begdeli*, Merkez-e neşr-e Daneşqahi, Tahran
XIII Asırdan Günümüze Kadar Kitaplardan Toplanmış Tanıklarıyle Tarama Sözlüğü. (1941-1945). I-VI ciltler. Ankara
Древнетюркский словарь (1969). Ленинград
Персидско-русский словарь (1970) (под редакцией Ю.А. Рубинчика). т I-II, Москва

AZERBAYCAN TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİ ARASINDAKİ SÖZ DİZİMİ FARKLILIKLARI ÜZERİNE NOTLAR*

Orhan BALDANE**

Özet

Bu çalışmada Anar Rızayev'in Beşmərtəbəli Evin Altıncı Mərtəbəsi adlı romanıyla Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü adlı romanından örneklerle Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki söz dizimi farklılıkları gösterilmeye çalışılmıştır. İki lehçe arasında farklılık gösteren söz dizimi özellikleri Leylâ Karahan'ın Türkçede Söz Dizimi adlı çalışmasındaki tasnif göz önünde tutularak kelime grupları ve cümle yapıları olarak iki ayrı kısımda değerlendirilmiştir. Bahsi geçen iki lehçenin söz dizimi özelliklerini karşılaştırmalı olarak ele alan daha önceki çalışmalarda araştırmacılar, genellikle terminoloji farklılıklarına ve cümle türlerinin bu iki lehçede hangi alt gruplara ayrıldığı noktalarına eğilmişlerdir. Bu çalışmada ise terminoloji ve tasnif farklılıkları değil, dilin kullanımı sırasında ortaya çıkan farklılıklar somut örnekler aracılığıyla ele alınmıştır. İncelemenin başında Azerbaycan'da ve Türkiye'de söz dizimi bağlamında hazırlanmış çalışmalara kısaca değinilmiştir. Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kelime gruplarında farklılık gösteren bazı yapılar, kullanımı tercih edilen ek ve edatlardan kaynaklanmıştır. Sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, edat grubu ve birleşik fiil grubu gibi yapılarda bunlara rastlamak mümkündür. Bununla birlikte imlayla ilgili değişik kullanımlar da mevcuttur. İkilemelerin ve soru ekinin yazımı buna örnektir. Fiil tamlayıcı ilişkisi bağlamında gelişen farklılıklar da vardır. Rusça ve Farsça etkisiyle ortaya çıkan yapıların Azerbaycan Türkçesinde kullanımından kaynaklanan farklılıklar ise oldukça dikkat çekicidir. Cümle yapıları düzeyindeki önemli farklılıklardan biri isim cümlelerinin

* Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından "2018KKP215" numaralı projeyle desteklenmiştir.
** Araştırma Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Denizli/TÜRKİYE, obaldane@pau.edu.tr

olumsuz çekimindedir. Bunun yanı sıra, soru edatının kullanıldığı yer ve bu edatın kullanılıp kullanılmaması da ayrı ayrı yapıların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kelime gruplarında olduğu gibi bazı cümle yapılarında da Farsça kaynaklı farklılıklardan söz etmek mümkündür. ki bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle yapılarında görülen farklılıklar bununla ilgilidir.
Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi, söz dizimi, cümle, kelime grubu, kopyalama

Giriş

Önceleri konuşma dili olarak kullanılan Oğuz ağzı, 13. yüzyılda Azerbaycan ve Anadolu'da yazı dili hâline gelmiştir (Ercilasun, 429. s.). Bu yazı diline Batı Türkçesi adı da verilmektedir. Batı Türkçesinin içinde saha bakımından zamanla iki daire oluşmuştur. Bunlardan biri; Azerbaycan Türkçesi ve Doğu Anadolu bölgesinde konuşulan Türkçeyi de içine alan Doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı sahasını içine alan Batı Oğuzcasıdır. Doğu ve Batı Oğuzcaları arasında ilk asırlarda çok büyük farklar yokken bu sahalar arasındaki farklar yavaş yavaş genişleyerek ancak 17. yüzyılda net bir şekilde bu iki daireyi oluşturmuştur (Ergin, 15. s.). Bahsedilen dönemde dahi ayrılıklar üst düzeyde değildir. Bu noktada Muharrem Ergin'in şu tespiti önemlidir

"Azeri ve Osmanlı Türkçeleri arasında, daha çok şivede kalan bu ayrılığın sebepleri doğu Oğuzcasına, Oğuz dışı Türk şivelerinin, bilhassa zaman zaman kuzeyden gelen Kıpçak unsurlarının yaptığı tesir ile İlhanlılardan kalan bazı Moğol izlerinde aramak lazımdır. Bunlardan birincisi doğu Oğuzcasını batı Oğuzcasından bazı şekiller bakımından biraz farklı yapmış, ikincisi ise Azeri Türkçesinde bazı Moğol asıllı kelimeler bırakmıştır." (Ergin, 15. s.):

Muharrem Ergin, art zamanlı bir bakışla Azerbaycan merkezli Oğuzcaya Doğu Oğuzcası, Osmanlı merkezli Oğuzcaya ise Batı Oğuzcası demektedir. Eş zamanlı incelemelerde ise bu kavramlar farklı lehçeler için kullanılmaktadır. Örneğin Schönig, Doğu Oğuzcasının içine Türkmen Türkçesini alırken, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesini Batı Oğuzcası başlığı altında ele alır (Schönig, 265-268. s.).

Bugüne kadar yapılan lehçe tasnifi çalışmalarının neredeyse hepsinde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi ya aynı grubun içinde gösterilmiş, ya da bir üst başlığın alt kolları olarak işaretlenmiştir. Oğuz lehçelerini; Radlof *Güney lehçeleri*, Korş *Batı Grubu*, Ramstedt *Güney Grubu*, Samoyloviç *ol- grubu (Türkmen-Güneybatı)*, Ligeti Uz *(Oğuz) Dilleri*, Rasanen *Güney-Batı*, Baskakov *Batı Hun grubunun Oğuz kolu*, Reşit Rahmeti Arat *dağlı grubu*, Benzing ve Menges *Güney Türkçesi (Oğuz grubu)*, Poppe *Türkmen grubu*, Doerfer *Güney-Batı veya Oğuz grubu*, Talat Tekin *dağlı grubu*, Schönig *Merkezi Türkçe – Oğuzca* şeklinde ele almışlardır (Çolak, 47-48. s.). Oğuz grubunun içine genel olarak yazı dilleri bulunan *Türkiye Türkçesi*, *Azerbaycan Türkçesi*, *Türkmen Türkçesi* ve *Gagavuz Türkçesi* dâhil edilse de bazı çalışmalarda bu sayı artmaktadır. Örneğin Lars Johanson Oğuzcayı *Türkmen Türkçesi*, *Horasan Türkçesi*, *Güney Oğuzca*, *Azerbaycan Türkçesi*, *Türkiye Türkçesi* ve *Gagavuz Türkçesi* olarak 6 kısımda ele alırken Doerfer *Özbek Oğuzcası*, *Türkmen Türkçesi*, *Horasan Türkçesi*, Sonkurca, Kaşkay-Eynallu Türkçesi, *Azerbaycan Türkçesi*, *Doğu Anadoluca*, *Batı Anadoluca*, *Doğu Rumelice* ve *Batı Rumelice* olmak üzere Oğuzcayı 10 kısıma ayırmaktadır (Uğurlu, 147. s.).

Bu çalışmada lehçe tasniflerinde hep aynı grupta işaretlenen Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi, söz dizimi özellikleri bakımından karşılaştırılacaktır. Söz dizimi, aynı dilin lehçeleri arasında en az miktarda farklılığa sahip dil düzlemidir. Greenberg ve Comrie gibi dil evrenselllikleriyle uğraşan araştırmacılar özne-nesne-yüklem unsurlarının farklı şekillerde dizimleri, son çekim ya da ön çekim edatlarının kullanılmaları, sıfat ya da genitif ekli unsurun isimden önce ya da sonra gelmesi gibi parametrelere dayanarak matematiksel olarak 24 muhtemel dil tipi olabileceğini, bunlardan 15 dil tipinin de kayıt altına alındığını belirtirler. Ancak bu 15 dil tipinin hepsi aynı sayıda üyeye sahip değildir. İçlerinden 4 tip, dünya dillerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır (Comrie, 143-144. s.). Yani bambaşka iç özelliklere sahip diller bile bazı ortak söz dizimi hususiyetlerine sahip olabilir.

Hem soy birliğine, hem de yüzyıllardır devam eden dil birliğine sahip olan bu iki Türk lehçesinin doğal olarak söz dizimi noktasında birbirinden çok farklı özelliklere sahip olmasını beklememek gerekir. Birbirinden oldukça uzak Türk lehçeleri dahi bu hususta büyük ayrılıklara sahip değildir. Ancak yine de birçok noktada farklılaşan özellikler mevcuttur. Bu çalışmada iki lehçe arasındaki hem ortaklık, hem de farklılık gösteren söz dizimi özellikleri Leylâ Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* adlı çalışmasındaki tasnif göz önünde tutularak ele alınacaktır (Karahan 2006). Bu incelemelere geçmeden önce ise Türkiye'de ve Azerbaycan'da söz dizimi bağlamında yapılmış çalışmalardan da bahsedilecektir.

1.Azerbaycan'da ve Türkiye'de Söz Dizimi Üzerine Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış

Azerbaycan'da Afad Qurbanov, Qezenfer Qazımov, Elövset Abdullayev, Kemal Abdullayev, Firudin Celilov ve Mehman Musaoğlu gibi araştırmacıların söz dizimi hususunda hazırlamış oldukları ciddi araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların bazıları Azerbaycan Türkçesinin söz dizimiyle ilgiliyken, bazı çalışmalar diğer tarihî ya da çağdaş Türk lehçeleri üzerinedir. Birçok Türk lehçesini kapsamına alan ya da çok zamanlı değerlendirilen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Mehman Musaoğlu'nun *Türk Edebî Dillerinde Mürekkeb Cümle ve Metn Sintaksisi* başlıklı çalışması buna örnektir (Musaoğlu 2010). Azerbaycan Türkoloji çevrelerinin belki de üzerinde en çok durduğu konunun söz dizimi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin söz dizimi mukayesesiyle ilgili Elza Demirdağ (2014) ve İlkin Quliyev (2017) tarafından hazırlanan çalışmalarda ise genel olarak gramer anlayışından kaynaklanan farklı tasnif özellikleri ve terminoloji farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Söz dizimi bağlamında Türkiye'de yapılan çalışmaları burada tek tek sıralamak yazının amacını aşacağı için sadece söz dizimi çalışmalarının listelendiği bibliyografik çalışmalardan söz edilecektir. Feyzi Ersoy tarafından hazırlanan *Türkçenin Söz Dizimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi* adlı makalede, bu konuda 2003 yılına kadar yapılmış olan çalışmalar kitaplar, makaleler ve tezler şeklinde üç ana grup altında tasnif edilmiştir (Ersoy 2003). Yine Ersoy tarafından hazırlanan *Türk Lehçeleri Arasındaki Söz Dizimi Farklılıkları Üzerine* adlı çalışmada da Türkiye'de lehçelerin söz dizimiyle ilgili yapılmış çalışmalardan kısaca bahsedilmekte ve genel durum ortaya konulmaktadır (Ersoy 2015). Gökhan Özcaner tarafından hazırlanmış *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Bir Açıklamalı Kaynakça Denemesi* adlı makalede ise kitaplar, makaleler-bildiriler olmak üzere iki ana başlıkta 36 çalışma ele alınmıştır (Özcaner 2015). Ayrıca, Mustafa Altun tarafından yönetilen www.dil bilimi.net ağ sayfasında makaleler, kitaplar ve tezler şeklinde tasnif edilmiş oldukça geniş bir Kaynakça bulunmaktadır (http://www.dil bilimi.net/sentaks_arastirmalari.htm).

Türkiye'de yapılan çalışmalar göz önünde tutulduğu zaman doğrudan Azerbaycan Türkçesinin söz dizimiyle ilgili olarak Aysu Erden tarafından yapılan çalışmayla Metin Karaörs tarafından önce makale, sonra da geniş bir kitap bölümü olarak hazırlanan çalışmaları sayabiliriz (Erden 1986; Karaörs 1999; Karaörs 2005).

2.Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin Kelime Grupları Bakımından Örnekli Mukayesesi

Çalışmanın bu kısmında, Leylâ Karahan tarafından hazırlanmış ve daha sonra birçok çalışmaya da temel olmuş *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserde uygulanan inceleme şeması göz önünde tutularak Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin söz dizimi yönünden benzeşen ve farklılaşan özellikleri ortaya konulacaktır. Azerbaycan Türkçesi için örnekler Anar Rzayev'in *Beşmərtəbəli Evin Altıncı Mərtəbəsi* adlı romanından tespit edilmiştir (Rzayev 2014). Türkiye Türkçesindeki ilgili yapılar ise Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanından tespit edilmiştir (Tanpınar 2009). Farklılık olduğu düşünülen bazı yapılarla ilgili eserlerden örnek tespit edilemediği durumlarda tarafımızdan örnekler verilmiş ve bu türden örneklerin sonunda sayfa numarası belirtilmemiştir. Kelime gruplarının Azerbaycan

Türkçesindeki terim karşılıkları için Möhsün Nağısoylu'nun *Azerbaycan Dili* adlı eserinden faydalanılmıştır (Nağısoylu 2004).

2.1.İsim Tamlaması

Azerbaycan Türkçesinde belirtisiz isim tamlamasının karşılığı olarak *ikinci növ teyini söz birleşmesi*, belirtili isim tamlamasının karşılığı olarak ise *üçüncü növ teyini söz birleşmesi* terimleri kullanılır. İsim tamlaması yapıları her iki lehçede de genel olarak aynı yapıdadır. Ancak bazı ifadelerin dile getirilmesinde farklı tamlama yapıları mevcuttur. Örneğin Türkiye Türkçesinde belirtisiz isim tamlaması yapısındaki yıl ifadeleri Azerbaycan Türkçesinde sıfat tamlaması şeklindedir.

TT: ... ***1915*** yılında öldüğü zaman (s. 158)

AT: ... 5 İyun ***1995-ci yıl*** (Okunuşu: min doqquz yüz doxsan beşinci il) (s. 20)

Eserde herhangi bir örneği tespit edilemeyen ancak Azerbaycan Türkçesinde yaygın kullanımı olan bir duruma da işaret etmek gerekir. Türkiye Türkçesinde belirtisiz isim tamlaması yapısıyla ifade edilen kurum ve kuruluş adları, Azerbaycan Türkçesinde Rusça etkisiyle tamlama yapısının arasına *adına* ve *yanında* ifadesi getirilerek kullanılmaktadır. Oktay Selim Karaca, bu yapılar için *öyküntü* terimini kullanmakta ve Kazak Türkçesinde de aynı kullanımların olduğunu örnekleriyle göstermektedir. Karaca, bu tür örneklerin Rusçada birinin adının verildiği kurum ve kuruluş adlarında görülen yapıların çevirisi yoluyla kullanıma çıktığını belirtir. Bundan dolayı da Rusça yapılardaki *imeni* kelimesinin adlı, adındaki, adına kelimeleriyle, *pri* ön edatının ise *yanında*, *yanındaki* kelimeleriyle karşılandığını ifade etmektedir (Karaca, 1196-1199. s.). Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki kullanımlar ise şöyledir.

TT: Nizami Gencevi Edebiyat Enstitüsü

AT: ***Nizami Gəncəvi adına*** Ədəbiyat İnstitutu

TT: Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Bilim Vakfı

AT: ***Azərbaycan Respublikası Prizidenti yanında*** Bilik Fondu

Lars Johanson, diller arasındaki bu tür ilişkiler için *kopyalama* terimini kullanmaktadır (Johanson, 28-37. s.). Burada bahsi geçen durum ise kopyalama türlerinden *seçilmiş kopyalama* olarak nitelendirilebilir. Seçilmiş kopyaların başlıca özelliği belli yapı özelliklerinin (mesela sadece anlamsal özelliklerin) örnek alınmasıdır. Johanson'un şu açıklamaları burada ele alınan örnekler bakımından dikkate değerdir

"İlişki durumunun birçoğunda öbekler taklit edilir. Örnek olarak eğer bir B kompleksiyle bir A kompleksi çeviride eşdeğer iseler, B kompleksinin bir kısmının (başka metinlerde kendisiyle eşdeğer olan) birleşme ve anlam özellikleri A kompleksinin bir parçası olarak kullanılmak üzere bir A birliğine kopyalanabilir." (34. s.):

Verilen örnekleri bu açıklamanın ışığında tekrar düşünmek gerekirse Rusçadaki kurum ve kuruluş adı öbeğinin yapısı Azerbaycan Türkçesi tarafından anlam yönüyle kopyalanmıştır. Rusça yapıdaki *imeni* kelimesi ve *pri* ön edatı da ses ve şekil özellikleriyle değil sadece anlamıyla kopyalanmıştır. Bu kopyalamanın sosyal etkenlere dayalı yapıldığını söylemek mümkündür. Johanson, ekonomik, politik ve kültürel sebeplerle birlikte uzun ilişki süresi, yüksek ilişki yoğunluğu ve buna bağlı olarak nitelikli iki dillilik sonucunda zayıf olanın güçlü olandan etkilenmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir (58. s.). Azerbaycan Türkçesi ve Rusça arasındaki ilişkide de kabaca 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayıp Sovyetler Birliği döneminde etkisini hissedilir derecede arttıran bir Rusça baskınlığı söz konusudur.

2.2.Sıfat Tamlaması

Azerbaycan Türkçesinde sıfat tamlamasının karşılığı olarak *birinci növ teyini* söz birleşmesi terimi kullanılmaktadır. Sıfat tamlaması, morfolojik yönden basit bir kuruluş olduğu için farklılık gösteren bir yapı tespit edilememiştir.

TT: İlk önce onun gibi ***yuvarlak bir bina*** tasavvur ettim. (s. 349)

AT: ... ***təmiz, namuslu, ismətli bir qız***la həyat qurasan. (s. 167)

2.3.Sıfat-fiil Grubu

Azerbaycan Türkçesinde sıfat-fiil grubunun karşılığı olarak *fe'li sıfat terkibi* terimi kullanılmaktadır. Her iki lehçede de sıfat-fiil eklerinin kadrosu büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bundan dolayı önemli bir farklılıktan söz edilemez. Bahsedebîleceğimiz bir farklılık Türkiye Türkçesindeki *–DIk* sıfat-fiil ekinin görevinin Azerbaycan Türkçesinde *–An* ekiyle karşılanmasıdır

TT: ...başkaları ***seni olduğu gibi*** görüyor. (s. 277)

AT: Heç kəsi ***səni sevən kimi*** sevməmişəm. (s. 90)

2.4.İsim-fiil Grubu

Azerbaycan Türkçesinde isim-fiil grubunun karşılığı olarak *mesder terkibi terimi* kullanılmaktadır. Bu noktada tespit edilmiş bir ayrılık yoktur. Kullanımlar tamamen benzer şekildedir.

TT: ...bu gibi işler için ***kuvvetle istemek*** kâfidir. (s. 220)

AT: ***Bu sözlərə inanmamaq*** olmurdu. (s. 182)

2.5.Zarf-fiil Grubu

Azerbaycan Türkçesinde zarf-fiil grubunun karşılığı olarak *fe'li bağlama terkibi* teriminden istifade edilmektedir. Sıfat-fiil grubunda olduğu gibi bazı eklerin birbirinin yerini alması dışında bir farklılık tespit edilememiştir. Türkiye Türkçesindeki *-DIğIndA* ve *-IncA* eklerine karşılık olarak Azerbaycan Türkçesinde *-AndA* eki kullanılmaktadır.

TT: ... boşanma teklifinde bulun***unca*** (s. 307) / ... dayak ye***diğinde*** bu kadar mustarip değildi. (364)

AT: Təsadüfən bu tanqonu eşid***əndə***, gözləri dolur. (s. 96)

2.6.Tekrar Grubu

Tekrar grubuyla ilgili bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi imladadır. Türkiye Türkçesinde tekrar yapıları arasına herhangi bir işaretleme yapılmazken Azerbaycan Türkçesinde tekrar grubunun unsurları arasına bir çizgi konulmaktadır. Bir diğer farklılık ise bazı kalıp tekrar yapılarının iki lehçede birbirlerine göre ters durumda olmasıdır.

TT: ... şüphesiz içinden ***sevine sevine*** (s. 192)

AT: ***Söz-söhbət*** olabilər. (s. 75)

TT: ... mahiyeti meçhul kalan ***tatsız tuzsuz*** bir hakikatten bahsediyordu. (s. 162)

AT: Zaur onu son dərəcə ***duzsuz-dadsız*** bir adam hesab eləyirdi. (s. 73)

Bunların yanı sıra Türkiye Türkçesinde *falan / filan* ile ifade edilen tekrar yapıları Azerbaycan Türkçesinde zad ile ifade edilir ve bu kullanımda da araya çizgi konulur.

TT: ... gazeteler ***filan*** (s. 9) / ... öyle bir mazi ***falan***la pek alakası olmasa gerek. (s. 131)

AT: ***Anket-zad*** dəyil… (s. 45) / Bu tüklər ***parik-zad*** dəyildi. (s. 48)

2.7.Edat Grubu

Edat grubunda aynı ifade için farklı edatların kullanımı ve bu edatların çekime girdikleri kelimelerin aldıkları hâl ekleri bakımından farklılıklar mevcuttur.

TT: ***Onun için*** rüştiyeyi bitirene kadar (s. 30) (O zamiri ve son çekim edatı için arasındaki bağlantı ilgi hâli ekiyle sağlanmıştır.)

AT: ***Ona görə*** də xahiş edirik. (s. 78) (O zamiri ve son çekim edatı göre arasındaki bağlantı yönelme hâli ekiyle sağlanmıştır.)

Türkiye Türkçesindeki için edatının Azerbaycan Türkçesinde ***üçün*** şeklinde edat olarak kullanılmasının yanında *–çün* şeklinde ekleşmiş şekli de mevcuttur ve bu da iki lehçe arasındaki bir kullanım farkıdır.

TT: ... belki de bu mağlubiyetin ***intikamını almak için*** (s. 55)

AT: Məndən ***intiqam almaqçün*** mütləq açacaqlar həqiqəti uşağa. (s. 180)

Türkiye Türkçesinde kadar edatı kullanılan bazı yapıların karşılığı olarak Azerbaycan Türkçesinde bazen *–cen* ekli yapılar kullanılmaktadır. Yani Türkiye Türkçesindeki edatlı kuruluşun karşısında Azerbaycan Türkçesinde ekli bir kuruluş vardır.

TT: ... ***şimdiye kadar*** gizli kalmış hakikatleri (s. 25)

AT: ... ***indiyəcən*** (s. 95)

Türkiye Türkçesindeki *-dan ... önce* yapısı Azerbaycan Türkçesinde farklı bir dizime sahiptir. Erden, Azerbaycan Türkçesindeki yapıyı Farsça etkileşimine bağlamaktadır (Erden, 61. s.).

TT: ***bundan üç ay önce***

AT: ***Üç ay bundan qabaq*** tökürdün, onda aramızda heç bir şəy yox idi. (s. 29)

2.8.Bağlama Grubu

Bu grubun söz diziminde kullanımı esnasında iki lehçede de genel olarak benzer hususiyetler göze çarpmaktadır.

TT: Arapça ***sarf ve nahiv*** kitaplarından gayrı (s. 8)

AT: Onun dedikləri düzdür, doğrudur, amansız, ***çılpaq ve yəgane*** həqiqətdir. (s. 205)

TT: ***Emine ile ben*** bu vaziyette (s. 82)

AT: Zivər xanım Moskvada ***Təhminəylə Muxtarın*** məhəbbət macəralarından danışırdı. [s. 140]

2.9.Unvan Grubu

Unvanların kullanımında da farklılık yoktur.

TT: Arap kalfa ***Zeynep Hanım*** (s. 10)

AT: ***Alya xanım***, Frengizi səyahətləri haqqında sorğu-suala tutmuşdu. (s. 284)

TT: ***Halit amcam*** teşkilatçıdır. (s. 223)

AT: Dadaş, ***Səftər dayı***, Tahirə, Cabbar artıq yoq idilər dünyada. (s. 308)

2.10.Ünlem Grubu

Buradaki farklılık da genel olarak farklı ünlemlerin kullanımından kaynaklanmaktadır. Ancak Azerbaycan Türkçesinde ünlemli cümlelerin daha sık kullanıldığını söylemek mümkündür. Özellikle *e!* ve *de!* Şeklindeki iki ünleme Azerbaycan Türkçesinde sıklıkla başvurulmaktadır. Bunlar *pekiştirme enklitiği* olarak da kabul edilebilir (Ercilasun 2008).

TT. O ayrı şey, dedik ***ya!*** (s. 105)

AT: Bax bu dəqiqələr var ***ə!*** (s. 90)

TT: Yapmayın ***yahu!*** (s. 188)

AT: Zarafat eyləyirəm ***də!*** (s. 99)

2.11.Sayı Grubu

Bu bakımdan önemli bir farklılık yoktur. Ancak Azerbaycan Türkçesinde 80 sayısının karşılığı için *səksən* kelimesinin yanında özellikle günlük dilde Farsçadan alıntı *həştad* kelimesinin kullanılması ayrıca ilgi çekidir.

TT: saatte ***seksen*** kilometre sürati araya koyduğu fark (s. 133)

AT: 2.80 AZN (İki Manat *Həştad* Qəpik)

2.12.Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiil grubu kuruluşlarında da küçük farklılıklar söz konusudur. Örneğin iktidarî fiilin olumsuzu Türkiye Türkçesinde *–A uma-* yapısından gelişen *–AmA-* ile yapılırken, Azerbaycan Türkçesinde *-A bilme-* yapısı kullanılmaktadır. Bu noktadaki bir diğer fark ise Azerbaycan Türkçesinde iktidarî fiil kuruluşunun ikinci tarafı ayrı yazılmaktadır.

TT: ... eskisi gibi İspanyol dansını ***yapamadığını*** söyledi. (s. 147)

AT: Muxtar ***cavab verə bilmədi***. (s. 211)

Türkiye Türkçesinde hoşlanma ifadesi olarak *hoş+iyelik eki+yönelme hali eki git-* yapısı kullanılırken önündeki kelime yalın hâlde bulunur. Azerbaycan Türkçesinde bunun karşılığı olarak *xoş+iyelik eki gel-* şeklinde bir yapı kullanılır ve bu yapıdan önce gelen kelime çıkma hâli ekiyle çekime girer. Bu kullanımlar fiil-tamlayıcı ilişkisi bakımından bir farklılıktır. Burada *gel-* fiilinin kullanılması sebebiyle Azerbaycan Türkçesindeki yapının Farsçadan kopyalama olduğu düşünülmektedir.

TT: Lehimde yazılan şeyler ***hoşuma gidiyordu***. (s. 272)

AT: Polad Bülbüloğlunun ***mahnılarından çox xoşu gəlir***. (s. 81)

2.13.Kısaltma Grubu

Türkiye Türkçesinde kısaltma grubu olarak ifade edilen yüzdeli yapılar, Azerbaycan Türkçesinde sıfat tamlaması kuruluşundadır. Bu yapıda Rusça etkisi vardır (Ersoy, 21. s.). Ayrıca bu durum, ifadelerin gösterimine de etki etmiştir. Türkiye Türkçesinde önce yüzde işareti ardından sayı gelirken Azerbaycan Türkçesindeki kullanım bunun tam tersidir.

TT: ***yüzde on***dan ***yüzde otuz***a kadar (s. 18) (İfadelerin gösterimi: %10, %30)

AT: Zaur ***yüz faiz*** əmin ola bilmirdi. (s. 58) (İfadenin gösterimi: 100 %)

Eserlerde örneğine rastlamadığımız ama farklılık arz eden bir kullanımdan söz etmek mümkündür. Türkiye Türkçesindeki "… geçiyor" şeklindeki saat ifadeleri *içinde bulunulan saat + belirtme hâli eki + o anki dakika + geçiyor* şeklinde kullanılırken bu ifadenin Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı *bir sonraki saat + yönelme hâli eki + o anki dakika + işləmiş* yapısıyla kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesindeki ifade biçimi Rusçadan kopyalanmıştır. Çünkü Rusçada da bu tür saat ifadelerinde içinde bulunulan saat değil bir sonraki saat söylenmektedir. Saat ifadeleri için burada verilen örnekler her ne kadar şekil olarak kısaltma grubu gibi gözükseler de bu ifadelerin *saat grubu*, *saat öbeği* gibi adlarla ayrı bir grup olarak ele alınması gerektiğini örneklerle açıklayan çalışmalar da mevcuttur (Yüceol Özezen 2000; Balyemez 2008; Yılmaz 2014).

TT: 09:05= Saat ***dokuzu beş*** geçiyor.

AT: 09:05= Saat ***ona bəş*** işləmiş.

3.Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinin Cümle Yapıları Bakımından Örnekli Mukayesesi

Cümle yapısı bakımından her iki lehçede bazı önemli farklılıklar vardır. Olumsuz isim cümlesinin yapısı, soru cümlelerinde soru ekinin kullanım yeri, şart cümlelerinde ekin farklı kullanımı, soru cümlelerinin sıklıkla eksiz de yapılabilmesi, çok sayıda farklı bağlacın kullanımı ve *ki* edatlı bağlı cümlelerin oldukça fazla ve farklı şekillerde kullanımı Azerbaycan Türkçesindeki cümle yapılarının Türkiye Türkçesine göre farklılıkları olarak öne çıkmaktadır.

İsim cümlelerinin olumsuzu Türkiye Türkçesinde *değil* edatı ile yapılmaktadır.

Ben öğrenciyim. / Ben öğrenci *değilim*.

Azerbaycan Türkçesinde de *deyil* edatı bu görev için kullanılmaktadır. Ama Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde *yok* ile kurulan bir yapı da mevcuttur. Bilindiği üzere Eski Türkçe döneminde de isim cümlesinin olumsuzu yok ile yapılmaktaydı.

ET: Ol amtı ańıg *yok*. (KT G 3) "O şimdi kötü *değil*." (Şirin, 65. s.)

Bazı çağdaş Türk lehçelerinin olumsuz fiil çekimlerinde *yok* ve türevlerinin kullanıldığı yapılar mevcuttur.

Özb. T.: algenim yoq (KTLG, 48. s.); **Tat. T**.: alganım yuk (KTLG, 49. s.); **Kırg. T**.: alğanım cok (KTLG, 51. s.); **Kaz. T**.: alğan jok (KTLG, 52. s.)

Ancak Azerbaycan Türkçesindeki kullanım, bahsedildiği üzere isim cümlesindedir. Bu arkaik yapı, Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında farklılık yaratmıştır. Türkiye Türkçesinde olumsuz isim cümlelerinde kullanılan bir *yok* mevcuttur. Bunun olumlu karşılığı ise *var* kelimesiyle yapılmaktadır (Dolapta gömlek *var*. / Dolapta gömlek *yok*. vb.). Bu tür kullanımlar zaten Eski Türkçeden itibaren takip edilebilmektedir.

...yüküntüküm *bar* erti, yańıltukum *yok*. "...ibadet etmişliğim *var*, yanıldığım *yok*." (Şirin, 67. s.)

Azerbaycan Türkçesinde olup, Türkiye Türkçesinde olmadığını belirttiğimiz *yok*, bundan farklı bir kullanıma sahiptir ve olumlu çekimi *var* ile yapılmaz. Şirin, bu yapının Eski Türkçedeki kullanımının da böyle olduğunu belirtmektedir. Yani *ol amtı ańıg yok* cümlesinin olumlusu *ol amtı ańıg bar* değildir. Bu cümlenin olumlu şekli *ol amtı ańıg erür*, ya da *ol amtı ańıg* şeklinde kurulur (Şirin, 67. s.). Azerbaycan Türkçesinde farklı olduğu ileri sürülen yapının olumlu şekli de isimlerin üzerine gelen ana yardımcı fiilin geniş zaman, görülen geçmiş zaman,

öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimleridir. Yani aşağıda örnek olarak gösterilen *bu cür yok* yapısının olumlusu *bu cür(dür)* şeklindedir. *Bu cür var* gibi bir kullanım yanlıştır.

TT. Bu da çok enteresan, fakat aynı ***değil***. (s. 103)

AT: Aynı cür ola bilər, bəlkə bundan da yaxşı ola bilər, amma bu cür ***yox***… (s. 94)

TT. İnkâr ***değil***, beğenmemek. (s. 109)

AT: Sanki bu paltar ***yox***, sehr idi. (s 21)

Türkiye Türkçesinde yüklemi isim bildirmesi olan cümlelerin soru çekiminde soru eki, isim ile bildirme ekinin arasına girer. Azerbaycan Türkçesinde ise soru eki doğrudan sona gelmekte ve bir imla kuralı olarak bitişik yazılmaktadır.

TT: içinde ne var diye merak etmemek ***kabil midir***? (s. 29)

AT: Ümumiyyətlə, bir şəy haqqında düşünmək ***vacibdirmi***? (s. 11)

Azerbaycan Türkçesinde soru zamirleri kullanılmayan soru cümlelerinde çoğunlukla eksiz soru ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Soru ifadesi için herhangi bir ekin kullanılmaması özellikle konuşma dilinde yanlış anlaşılmaya sebep olmamaktadır. Çünkü soru ifadesi konuşma dilinde parçalar üstü sesbirimlerin (*suprasegmentals*) kullanılmasıyla da sağlanabilmektedir (Eker, 242-249. s.). Azerbaycan Türkçesinde de son hecedeki vurgu ve ton değişimiyle herhangi bir eke gerek kalmadan soru cümlesi kurulabilmektedir. Konuşma dilindeki bu yaygınlık Azerbaycan Türkçesinin yazı diline de sirayet etmiştir. Bunun sonucu olarak da soru eki yazıda da neredeyse kaybolmak üzeredir. Türkiye Türkçesinde günlük konuşma dilinde az da olsa bu tür örneklere rastlanılmasına rağmen (Örn: Bunu sen yaptıın?; Geldiiin? vb.) standart yazı dilinde böyle bir kullanım yoktur.

TT: Baba ***uyuyor musun***? diye âdeta tartaklayan biletçi vardı. (s. 249)

AT: Zaur, ***gedirsən***?- dedi. (s. 223)

Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesinden farklı olarak *görəsən, elə bil, görək indi, axı, bəs* gibi cümle başı ve cümle içi edatları oldukça sık kullanılır.

AT: Bir dəfə Zaur içmişdi, dedi ki, sən kirpiklerini qaldıranda ***elə bil*** bəşəriyyət tarihində yəni bir səhifə açılır (s. 14)

AT: ***Bəs***, Spartakı hardan tanıyarsan? (s. 24)

AT: “Tanışdır” sözü Zaurun bütün içini qaynatdı, ***axı*** bilirdi Spartakla tanışlıq qadınçün nə deməkdir. (s. 24)

AT: ***Görək indi*** səndə necədir? (s. 31)

AT: İçi ***elə bil*** don bağlamışdı. (s. 47)

AT: ***Elə bil*** illerin yükünü də atmışdılar üstlerindən. (s. 91)

Azerbaycan Türkçesinde *ki* bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle yapılarından bazıları Türkiye Türkçesinde ya seyrek kullanılmaktadır ya da hiç kullanılmaz. Örneğin Azerbaycan Türkçesinde bağlı cümle yapısında, özellikle de açıklama amaçlı yan cümleler bazen, ana cümledeki nitelediği unsurdan hemen sonra gelerek ana cümleyi böler. Araştırmacılar bu yapıyı, Farsça etkisiyle açıklar (Erden, 60. s.), (Özkan-Musa, 131. s.).

AT: ***O ev eşiyi ki, atanla mən iynəylə gor qaza-qaza düzəltmişik***, hazırına-nazir Təhmine xanım gəlib bütün bu var-dövlətə sahib durar. (s. 140)

TT: Laf olsun diye ***kim bilir kimden öğrendiğim o nadir tarih bilgilerinden birini*** yumurtladım. (s. 148) (Bu cümle, Azerbaycan Türkçesindeki kullanıma göre şöyle kurulur: *O nadir tarih bilgilerinden birini ki, kim bilir kimden öğrendim, laf olsun diye yumurtladım.*)

ki bağlama edatıyla kurulan bazı yapılar Azerbaycan Türkçesinde zaman zaman *-DIk, -An, -AcAk* sıfat-fiil eklerinin görevlerini de üstlenir. Bu da Türkiye Türkçesinde bulunmayan bir özelliktir ve Farsçanın söz dizimi düzeyinde Azerbaycan Türkçesine etkisidir.

AT: ***Onda demişdi ki, çox xoşlayır*** qovrulmuş şabalıdı. (s. 153)

TT: Sabriye Hanım giderken ***küçük baldızımı pek beğendiğini*** söylemişti. (s. 173) (Bu cümle, Azerbaycan Türkçesindeki kullanıma göre şöyle kurulur: *Sabriye hanım giderken demişti ki, pek beğeniyor küçük baldızımı.*)

Sonuç

Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi, Türk lehçelerinin sınıflandırılmasına yönelik çalışmalarda her zaman aynı gruba dâhil edilmiş iki lehçedir. Bu iki lehçenin birlikte değerlendirilmelerinin başlıca sebepleri ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi bakımından sahip oldukları ortaklıklardır. Aynı boyun mensubu olmaları ve tarihsel süreçte de sürekli olarak birbirlerine yakın coğrafyalarda hatta iç içe yaşamaları bu iki lehçenin ortak özelliklerinin fazla olmasında önemli bir sebeptir.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi, söz dizimi bağlamında değerlendirilmiş ve her iki lehçedeki benzerlik gösteren ya da farklılaşan yapılar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre, iki lehçe arasında önemli ölçüde söz dizimsel farkların olmadığı görülmüştür. Zaten yukarıda da bahsedildiği üzere, aynı dil ailesine mensup diller arasında bile -örneğin Türkçe ile Moğolca- bu yönden büyük farklılıklar bulunmaz.

Türkçenin Oğuz grubuna mensup iki lehçesi olan Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasında da söz dizimsel farkın az olması son derece doğaldır. Ancak bu, her iki lehçenin tamamen birbirine benzer yapılara sahip olduğu anlamına da gelmemektedir. Bu çalışma boyunca örneklerle gösterilmeye çalışıldığı üzere farklı yapılar da bulunmaktadır. Bu farkların sebebi çoğunlukla, farklı ek ve edat tercihlerinden kaynaklanmaktadır. Sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, edat grubu ve birleşik fiil grubu gibi yapılarda bunlara rastlamak mümkündür. Bununla birlikte imla kaynaklı farklılıklar da mevcuttur. İkilemelerin ve soru ekinin yazımı buna örnektir. Fiil-tamlayıcı ilişkisi bağlamında gelişen farklılıklar da vardır. Önemli bir durum ise Azerbaycan Türkçesinde özellikle Rusça ve Farsça etkisiyle gelişen yapıların kullanımıdır. Bu da sözdizimsel farklılıklara sebep olmuştur.

Cümle düzeyindeki en önemli fark ise isim cümlesinin olumsuz çekiminde karşımıza çıkmaktadır. Azerbaycan Türkçesi, arkaik nitelikli *yok* ile kurulan olumsuz isim cümlesi yapısını yaygın olarak kullanmaktadır. Soru ekinin kullanıldığı yer ya da kullanılıp kullanılmaması kaynaklı ortaya çıkan durumlar da bazı farklılıklara sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Azerbaycan Türkçesinde başta *ki* olmak üzere cümle içi ve cümle başı edatlarının kullanımı Türkiye Türkçesine göre daha yaygındır. *ki* edatıyla kurulan bağlı cümle çeşitlerinden bazıları Türkiye Türkçesinde kullanılan yapılar değildir. Bu yapılarda da yine Farsça etkisinden söz etmek mümkündür.

Bu farklılıkların örnekler eşliğinde ortaya konulmasının, ele alınan iki lehçe üzerinde yapılacak olan karşılaştırmalı gramer çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Özellikle de bu lehçeler arasındaki aktarma çalışmalarında burada tespit edilen farklılıklar göz önünde tutulduğu takdirde, ortaya çıkacak olan metinler dil özellikleri bakımından daha sağlam bir yapıda olacaktır.

KAYNAKLAR

BALYEMEZ, Sedat (2008) "Türkiye Türkçesinde Dakikalı Saat İfadeleri ve Saat Grubu", *Dil Araştırmaları*, S. 2, 87-92. s.

COMRİE, Bernard (2017) *Dil Evrensellikleri ve Dilbilim Tipolojisi*, Çeviren: İsmail Ulutaş, 3. Baskı, Hece Yayınları, Ankara

ÇOLAK, Doğan (2015) “Saha Türkçesinde Oğuzca Unsurlar”, *X. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 44-53. s.

DEMİRDAĞ, Elza (2014) "Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Cümle Ögelerinin Karşılaştırılması Üzerine", *Selefler ve Halefler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 609-623. s.

EKER, Süer (2016) *Çağdaş Türk Dili*, 10. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2009) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, 7. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2008) "La Enklitiği ve Türkçede Bir Pekiştirme Enklitiği Teorisi", *Dil Araştırmaları*, S. 2, 35-56. s.

ERDEN, Aysu (1986) "Azerbaycan Türkçesinin Geçmişine ve Sözdizimi Özelliklerine Kısa Bir Bakış", *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, 43-62. s.
ERGİN, Muharrem (2005) *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul
ERSOY, Feyzi (2003) "Türkçenin Söz Dizimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *TDAY-Belleten*, S. 2001/I-II, 313-333. s.
ERSOY, Feyzi (2015) "Türk Lehçeleri Arasındaki Söz Dizimi Farklılıkları Üzerine", X. *Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 18-26. s.
JOHANSON, Lars (2014) *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Çeviren: Nurettin Demir, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
KARACA, Oktay Selim (2010) "Kazak Türkçesinde Söz Dizimi Düzeyinde Rusça Etkisi" *Turkish Studies*, C.5/2, 1192-1209. s.
KARAHAN, Leylâ (2006) *Türkçede Söz Dizimi*, 14. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara
KARAÖRS, Metin (1999) "Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesinin Kelime Grupları, Cümle ve Cümle Çeşitleri (Sentaks) Bakımından Karşılaştırılması", *TDAY-Belleten*, S. 1996, 129-144. s.
KARAÖRS, Metin (2005) *Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara
Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri - I Fiil/Basit Çekim (2013), Yayın Kurulu: Ahmet Bican Ercilasun vd., 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
QULİYEV, İlkin (2017) "Azerbaycan ve Türkiye Dilbilgisinde Dilin Sözdizimsel Yapısının Öğrenilmesi Üzerine", *XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı*, 488-496. s.
MUSAOĞLU, Mehman (2010) *Türk Edebî Dillerinde Mürekkeb Cümle ve Metn Sintaksisi*, Bakü
NAĞISOYLU, Möhsün (2004) *Azerbaycan Dili*, Zirve, Bakü
ÖZCANER, Gökhan (2015) "Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi Üzerine Açıklamalı Bir Kaynakça Denemesi", *Turkish Studies*, C. 10/16, 969-982. s.
ÖZKAN, Fatma - MUSA, Bağdagül (2004) "Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi", *Bilig*, S. 30, 95-139. s.
RZAYEV, Anar (2014) *Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi*, Kanun Neşriyatı, Bakü
SCHÖNİG, Claus (1997) "A New Attempt to Classify the Turkic Languages (2)", *Turkic Languages-I, Harrassowitz Verlag*, Wiesbaden, 262-277. s.
ŞİRİN, Hatice (2015) *Kül Tigin Yazıtı-Notlar*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul
TANPINAR, Ahmet Hamdi (2009) *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, 14. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul
UĞURLU, Mustafa (2011) “Oğuzca ve ‘Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi’”, *Turkish Studies*, C. 6, S.1, 123-156. s.
YILMAZ, Yakup (2014) "Türkçede Saat İfadeleri", *RESS Journal*, C. 1, S. 2, 211-230. s.
YÜCEOL ÖZEZEN, Muna (2000) "Türkiye Türkçesinde Saat Anlatımlarının Sözdizimsel Yapısı”, *Dil Dergisi*, S. 89, 76-80. s.
http://www.dil bilimi.net/sentaks_arastirmalari.htm, Son Erişim Tarihi: 01.09.2018.